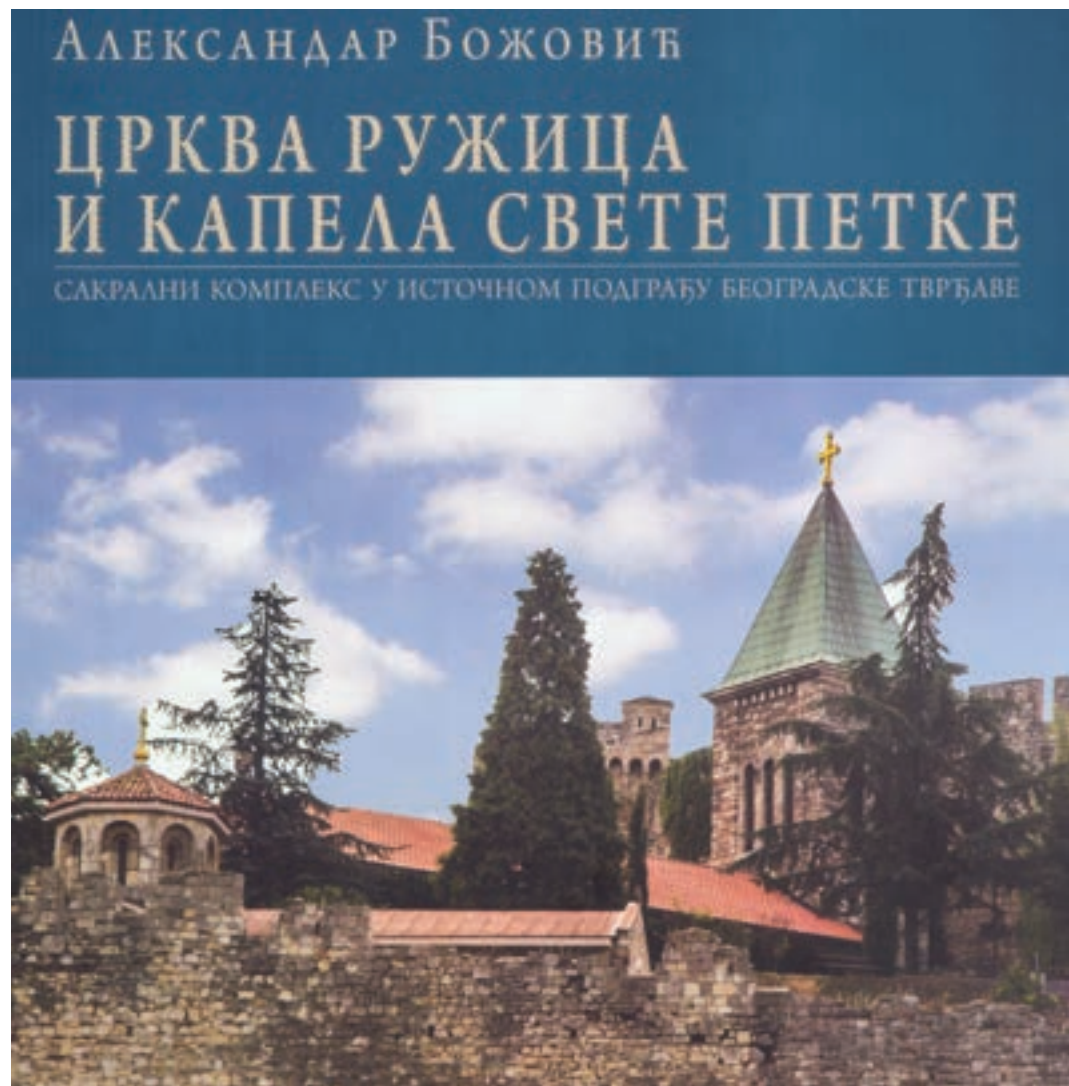

САША МИХАЈЛОВ

**ПРИКАЗ КЊИГЕ: АЛЕКСАНДАР БОЖОВИЋ,
*ЦРКВА РУЖИЦА И КАПЕЛА СВЕТЕ ПЕТКЕ – САКРАЛНИ КОМПЛЕКС
У ИСТОЧНОМ ПОДГРАЂУ БЕОГРАДСКЕ ТВРЂАВЕ***

Поводом обележавања јубилеја сто педесет година од велике обнове Цркве Ружице, простора којим је започето формирање сакралног комплекса у Источном подграђу Београдске тврђаве, 2017. године је објављена монографија у издању овог храма. „Историја Цркве Ружице је историја смењивања нестајања и настајања, разарања и обнављања, смрти и васкрсења [...] У тој бурној историји појединим генерацијама [...] поверени су посебни задаци [...] Такви су задаци постављени и пред нашу генерацију. Због тога смо ове године започели четворогишњи процес обнове и заштите целокупног сакралног комплекса калемегданских Светиња [...]”, како је у предговору монографије навео др Владимир Вукашиновић, протојереј-ставрофор, старешина Цркве Ружице и капеле Свете Петке. Један од задатака постављених пред данашњу генерацију, пре свега да забележи историју и укаже на вредност ове целине, преузео је на себе аутор монографије Александар Божовић, историчар уметности конзерватор Завода за заштиту споменика културе града Београда, установе културе која је као чувар културног наслеђа престонице пружила свесрдну помоћ у њеној припреми.

На страницама монографије, у методолошки утемељеном и конзистентно изграђеном наративу, први пут се у историографији целовито ишчитавају сви културни слојеви Цркве Ружице и капеле Свете Петке, као и формирање култног и меморијалног топоса на овом простору. Они се затим сагледавају у односу на променљиве историјске околности развоја Београда, пре свега подручја тврђаве у оквиру које се комплекс налази, кроз сакралну уметност престонице и религијске култове Богородице и Свете Петке. Савремени дизајн Ивана Јовановића и висококвалитетне илустрације Ивана Јовановића и Снежане Неговановић, као и документарна грађа Завода за заштиту споменика култу-

ре града Београда, граде квалитетне односе писаног и визуелног приказа.

Садржина књиге концепцијски је подељена у четири главна поглавља, који засебно обрађују историјат развоја простора Источног подграђа Београдске тврђаве, његове појединачне ентитете и њихове међусобне корелације – Цркву Ружицу, капелу Свете Петке и Костурницу бранилаца Београда 1914–1918. Аутор завршава рукопис закључним разматрањима и референтном библиографијом коју прате хемеротечки извори публиковани о овој теми до 1941. године.

Настанак комплекса и развој Источног подграђа Доњег града Београдске тврђаве, смештеном у неправилном троугластом простору који се преко падине спушта од Цркве Ружице ка доњоградском платоу, као историјски и просторни оквир у којем се налазе два сакрална објекта анализиран је у првом поглављу. Проучавање историјата, трансформације и промене намене

целине засновано је на претходним археолошким, историјским и конзерваторским истраживањима и спроведено аналитички прецизно, што чини неопходан увод за просторно и симболичко тумачење сакралних топоса – Цркве Ружица и капеле Свете Петке.

На страницама наредних поглавља интерпретирани су резултати истраживања историје, архитектуре, ликовних обележја Цркве и Капеле. У првом, посвећеном Цркви Ружици, почетни редови су посвећени историји градње, која настанак објекта датује у доба Хабзбуршке владавине Београдом од 1725. до 1739. године, када је извршена опсежна барокна реконструкције тврђаве по пројекту инжењера Николе Доксата де Мореза. Аутор систематски прати развој грађевине и посебно истиче велику обнову цркве из 1867. године, која уједно представља и почетни датум заснивања сакралног комплекса. Детаљно је обрађен историјат цркве од формирања 1867. године до процеса њеног

оштећења у Првом светском рату. Нарочита пажња је посвећена обнови изведеној у периоду од 1921. до 1925. године, по пројекту знаменитог архитекте руског порекла, Николаја Краснова, а потом је позиција објекта разматрана у оквиру Красновљевог ауторског опуса, укључујући и радове настале у Русији.

Посебни делови овог поглавља су посвећени ентеријеру Цркве Ружице. Прво је презентован и анализиран иконстас, рад златара Косте Тодоровића и сликара Рафаила Мочиловића – о чијем животу и делу се детаљно дискутује. Морфолошки и иконографски приказ иконостасне преграде, као и навођење појединачних сцена, изведено је прецизно и поступно. Затим је представљена фреско декорација храма, дело академског сликара Андреје Биценка, осликана 1936. године. Искрпно су тумачене морфолошке и феноменолошке основе живописа, које су потом контекстуализоване у односу на појединачне сцене. Анализирана структура живописног програма функционално је повезана са симболиком просторног одређења храма, основама литургијског живота, као и национално-династичком идеологијом. На крају прве целине текста посвећене Цркви Ружици, аутор вреднује цркву не само као уметничко дело, већ као и меморијски и државотворни топос, који је у виду народног предања записан у колективном сећању нације.

У наредном поглављу посвећеном капели Свете Петке, аутор износи историјат култа велике светитељке, од његових зачетака у X веку, затим преноса њених моштију од Трнова до Београда у време деспота Стефана Лазаервића, с идејом њихове контекстуализације у односу на капелу Свете Петке – повезане са ранијим култним простором датованим у XV век. Такође указује на трансформацију религиозно-државног значаја култа Свете Петке који је имао у XIV и XV веку све до средине XIX века до када култ опстаје кроз народно предање, попримајући форму популарне религиозности. У наставку текста тумачи се културни, сликарски и архитектонски значај капеле. Посебно је анализирана архитектонска концепција капеле, чије се ауторство приписује знаменитом архитекти Момиру Корунувићу. У складу са историјским одређењима, а потом у светлу функционалности простора и целокупног сакралног простора, аутор прати уобличавање и трансформације капеле Свете Петке у распону од 1935. до 2004. године.

У фокусу наредног сегмента монографије посвећеног спомен-костурници бранитеља Београда 1914–1918, чије је уобличавање на простору Јакшићеве куле окончано 1937. године, исцрпном анализом овог меморијалног објекта заокружена је деконструкција култно-мемо-

ријалног комплекска подигнутог на простору Источног подграђа Доњег града београдске тврђаве, чиме је на прави начин вербализован процес континуираног меморисања ове амбијенталне и сакралне целине.

Завршно поглавље по својој суштини представља синтезу претходно изнетих анализа историјата, функције и верско-политичког концепта сакралног комплекса у Источном подграђу Београдске тврђаве, која тумачи комплекс Источног подграђа као изузетно значајно сведочанство историјског развоја Београда. Како је аутор нагласио: „Сам сакрални комплекс заједно са спомен костурницом у Јакшићевој кули чини јединствен меморијални топос у коме се читавају трагови историје и њене савремене перцепције, како на плану религије тако и политичком. У њему се сагледавају идејни правци карактеристични за деветнаестовековно схватање нације и религије, који нам указују на дубоку повезаност српске историје и садашњости, као и српске православне цркве и српске државе. Неговање култа свете Петке само је додатно наглашавало значај овог места дајући му сакрални карактер, а изградњом спомен-костурнице у Јакшићевој кули Источно подграђе бива заокружено као сакрални и меморијални топос који својим значајем превазилази локалне оквири.“

Објављивање монографије о сакралном комплексу у Источном подграђу Београдске тврђаве на првом месту представља допринос презентацији Цркве Ружице и капеле Свете Петке чија интерпретацијска нит излази из оквира религиозног и одлази у свет историје, културе и уметности и тако пред читаоце на јединствен начин доноси век и по наслеђа изузетне вредности. Александар Божовић је вештим тумачењем прикупљеног и истраженог материјала изградио научно утемељен наратив, којим доприноси бољем познавању националног архитектонског, уметничког, меморијалног и сакралног наслеђа. Истовремено, слојевито читање и вредновање ова два сакрална објекта доноси нови научни поглед на цеколупно сагледавање београдске фортификације и њено место у националној сакралној топографији. Оно што је извесно, монографија „Црква Ружица и капела Свете Петке“ несумњиво ће бити незаобилазна библиографска јединица у будућим истраживањима и тумачењима ових значајних споменика културе Србије с једне и српског црквеног градитељства новијег доба с друге стране.

Саша Ј. Михајлов

историчар уметности

Завод за заштиту споменика културе града Београда

sasa.mihajlov@beogradskonasledje.rs